

TETRARHIJSKI KVINARI *ORIENS AVGG* IZ KOVNICE SISCIIJA

Autori opisuju neobjavljene tetrarhijske kvinare iz kovnice Siscije (za Maksimijana, Galerija i Konstancija) s naličjem ORIENS AVGG. Opisani su primjerci, a kovanje je stavljeno u kontekst drugih ORIENS zlatnih kovanica proizvedenih u Sisciji.

Tijekom prve tetrarhije (21. ožujka 293.-1. svibnja 305.) Rimskim su carstvom vladala dva augusta, Maksimijan Herkulije i Dioklecijan te dva cezara, Konstancije I. Klor i Galerije. Maksimijan i Konstancije su bili u zapadnim provincijama (Italia i Galliae), dok su Dioklecijan i Galerije zajedno vladali istočnim provincijama (Ilirik i Oriens). U tom se razdoblju u kovnici Siscija kovao bogat i raznolik novac. Pisanje ovog članka potaknuto je nedavnom pojavom na numizmatičkom tržištu neobjavljenog kvinara iz kovnice Siscije s naličjem *ORIENS AVGG* za Konstancija cezara (slika 5). Detaljnim pretraživanjem u aukcijskim katalozima pronađena su još dva neobjavljena *ORIENS AVGG* kvinara za Maksimijana i Galerija (slike 4 i 6), koji očito pripadaju istoj skupini. Ova tri kvinara nisu opisana u glavnom djelu o rimskoj carskoj numizmatici (RIC)¹ i u novijoj publikaciji posvećenoj isključivo kvinarima. Kao takvi dopunjuju već obilan numizmatički korpus kovnice Siscija.²

Revers *ORIENS* iznimno je rijedak za tetrarhijska kovanja u Sisciji. *Carson* i *Sutherland* opisuju emisiju aureusa i poluaureusa s reversima *ORIENS AVGG* i *ORIENS AVGVSTOR* u Sisciji koja je datirana u skupinu I (302. AD - svibanj 305., tj. u posljednjim godinama prve tetrarhije). Zastupljeni su Maksimijan, Konstancije i Galerije, a za Dioklecijana nema primjeraka. Kasnije je kovnica Siscia koristila *ORIENS AVGG* revers za aureus, u skupini III (od studenoga 308. do ljeta 311.) za Licinija (RIC 191) i Maksimijana (RIC 192 i 193), te konačno za Licinija u skupini IV (ljetu 311.-313.), ovaj put s reversom *ORIENS AVGVSTORVM* (RIC 217). Čini se da su *ORIENS* aureusi iz skupine I izrazito rijetki i za većinu tipova zabilježen je samo jedan primjerak. Jedina iznimka je aureus RIC 28b za Galerija, gdje su poznata 3 primjerka. To nam je stvaralo poteškoće u dobivanju ilustracija, a dosad je RIC 28a poznat iz nesavršenog prikaza reproduciranog u Calico (Slika 1), dok RIC 30 i 31b nisu ilustrirani u literaturi. Opsežni korpus siscijanskog zlata iz razdoblja koje je dao *Depeyrot* (s promjenama u datacijama) također ne navodi nikakvo Oriens zlato za Dioklecijana, a nepostojanje tipova *ORIENS* za Dioklecijanov zlatni novac dodatno su potvrdili *Lukanc*³ i *Alföldi*.⁴

¹ Robert A. G. Carson, Carol H. V. Sutherland, The Roman Imperial Coinage. Volume VI. From Diocletian's Reform (A. D. 294) to the Death of Maximinus (A.D. 313), Spink and Son Ltd. London, 1967.

² Cathy E. King, Roman Quinarii: From the Republic to Diocletian and the Tetrarchy, Ashmolean Museum Publications, Oxford, 2007.

³ Ivo Lukanc, Diocletianus Der Römische Kaiser aus Dalmatien, Edit Cultura, Wetteren, 1991.

⁴ Andreas Alföldi, Die erste Gold-Emission der Tetrarchie in Siscia, Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts nach Christus, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1967.

Opis kvinara 4-6:

4) *Avers*: MAXIMI-ANVS AVG

Poprsje Maksimijana s lovor krunom i oklopom desno

Revers: ORIENS AVGG --//SIS

Sol sa zrakastom krunom, stoji naprijed, glavom ulijevo, podiže desnu ruku u znak pozdrava i drži bič i globus u lijevoj ruci.

5) *Avers*: CONSTAN-TIVS NOB C

Poprsje Konstancija s lovor krunom i oklopom desno

Revers: ORIENS AVGG --//SIS

Sol sa zrakastom krunom, stoji naprijed, glavom ulijevo, podiže desnu ruku u znak pozdrava i drži bič i globus u lijevoj ruci.

6) *Avers*: MAXIMIANVS NOB C

Poprsje Galerija s lovor krunom i oklopom desno

Revers: ORIENS AVGG --//SIS

Sol sa zrakastom krunom, stoji naprijed, glavom ulijevo, podiže desnu ruku u znak pozdrava i drži bič i globus u lijevoj ruci.

Tri su primjerka jedinstvena, a detaljnom analizom je otkriveno da dijele iste kalupe reversa. Prikaz vladara dan je stilizirano, općenito, a ovaj aversni prikaz s poprsjem u oklopu ikonografski je nov za kovanja u ovom razdoblju u Sisciji. Stępniewski ukazuje na mogućnost da poprsje ima trabeu, ali bi to zapravo mogao biti ukrašeni oklop. Svi Konstancijevi aversni kalupi korišteni za kvinare VIRTVS AVGG, konjanik sa siglom kovnice ili bez nje u Sisciji su različiti. Kako bismo ove primjerke stavili u kontekst drugih emisija ORIENS-a u Sisciji, modificirali smo kronološku tablicu koju je dao *Pink*⁵ (tablica 1). Osim toga, navedene su i ranije i kasnije emisije ORIENS novaca.

Tablica 1. Pregled ORIENS AVGG kovanja u Sisciji

	Dioklecijan	Maksimijan Herkulije	Konstancije Klor	Maksimijan Galerije
ORIENS AVGG --//SIS RIC 302-305 Dep 304				
Denom		MAXIMIANVS AVG	CONSTANTIVS NOB C	MAXIMIANVS NOB C
		 lovor d A1*	 lovor d A1*	 lovor d A1*
Aureus			RIC 28a Coh 209 (1) Dep ⁶ 7/3	RIC 28b C 154 W 5.3 (2) Dep 7/4 3ex
Polu-aureus		RIC 30 W 3.1 = Vienna Dep 7/5		
		 oklop B1*	 oklop B1*	 oklop B1*

⁵ *Karl Pink*, Die Goldprägung des Diocletianus und seiner Mitregenten: 284 bis 305, Num. Zeitschr. 1931, 64, 1-60.

⁶ *Georges Depeyrot*, Les monnaies d'or de Diocletien à Constantin I (294-337), Moneta, Wetteren, 1995.

AE kvinar		RIC- K- nakon RIC147 (4) Emporium 68 2012 553	RIC- K- nakon RIC147 (5) Leu 7 2020 1715	RIC- K- nakon RIC147 (6) Pecunem 32 2015 630
ORIENS AVGVSTOR				
			 A1*	 A1*
Polu-aureus			RIC 31a (3) Baranowski 1929 1075 Dep 7/7	RIC 31b Coh 160 Dep 7/6 Oxford
Prethodna emisija				
ORIENS AVGG -/-/- RIC c. 295 Dep 286				
				 A1*
AE kvinar				nakon RIC 94 (7) Leu 1 2017 373 (8) Gorny 165 2008 2264 (9) Berlin 18228410
				 A1
AE kvinar				nakon RIC 94 (10) NAC 78 2014 1145
Kasnije emisije				
ORIENS AVGG -/-//SIS RIC AD 305-306 Grupa II				
			Maximinus c 305-310	
			MAXIMINVS NOB C	
			 A1*	
kvinari- frakcije			nakon RIC 171b (11) CNG 243 2010 465	
ORIENS AVGG -/-//SIS RIC studeni 308.-ljeto311. Grupa III Dep 308				
		Licinius 308-324	Maximinus c 305-310	
		IMP LICINIVS P F AVG	MAXIMINVS NOB C	
		 B1*	 A1*	
Aureusi	RIC 191 (12) Gnechi Riv.It. 1910 p. 469 pl. ix, 12 ⁷ Dep 11/3		RIC 192 (NOB CAES) C.G. 284 ⁸ Coh 136 Dep 11/4 Lond RIC 193 (13) Schulman 1930 623 Vierodt Dep 11/5 2ex	
ORIENS AVGVSTORVM -/-//SISC RIC ljeto AD 311.-313. Grupa IV Dep 315				
		 A1*		
Aureusi	RIC 217 Budap = RIC VII 14 Dep 15/3 2ex			

⁷ *Francesco Gnechi*, Contribuzioni al Corpus Numorum XCVIII, Controbuzioni al Corpus Numorum. O Collezione Francesco Gnechi, Riv. It. 1910, 23, 449-472, pl. ix, 12.

⁸ *Maria R. Alföldi*, Die constantinische Goldprägung, Mainz, 1963.

ORIENS AVGG -/-//SISC RIC VII ⁹ ljeta 315.			
	 A1*		
Aureusi	nakon RIC 14 (14) CNG 53 2000 1730		
ORIENS AVGVSTORVM -/-//SISC RIC VII ljeta 315. Dep 315			
	 A1*		
Aureusi	(15) RIC 14 Budap Pl. 12 = RIC VI 217 Dep 15/3 2ex		

Tipovi poprsja: A1= Glava desno, zrakasta kruna; A1*= Glava desno, lovorov vijenac; B1*= Glava desno, lovorov vijenac, oklop

Datiranje novih kvinara nije čvrsto utvrđeno. Stępniewski je predložio da se novi kvinari navedu s drugim frakcijama nakon RIC^{VI} Siscija 94 (tj. c. 295), što je i mišljenje Zanchija na temelju stila (veće glave), nešto kasnije u 295/6. Predlažemo datiranje emisije novih brončanih kvinara (4-6) u kasnije razdoblje 302.-305. (Depeyrot 304.), a istodobno s aureusima i polu-aureusima ORIENS AVGG (RIC 28a, 28b i 30) i polu-aureusima ORIENS AVGVSTOR (RIC 31a i 31b). O ovom datiranju svjedoči njihova stilaska sličnost i lijepo uklapanje u zlatnu emisiju, za dva cezara i Maksimijana. Odsutnost Dioklecijana (i u zlatu i u bronci) je koherentna za ovu emisiju. Za ovo razdoblje kovanja još nisu zabilježeni odgovarajući brončani kvinari.¹⁰

Prethodnoj emisiji ORIENS kovanog novca bez oznaka kovnice (-/-/--, RIC oko 295., Depeyrot 286.), pripadaju ORIENS AVGG brončani kvinari (7-10) kovani za Galerija, također nezabilježeni u RIC-u. Njihov stil je prepoznatljiv i kvinari 7-9 dijele iste kalupe za avers i revers, što ukazuje na veću produkciju ovog tipa. Poprsje s lovor krunom na desno bi moglo ukazati da je to Abschlag još nepoznatog aureusa, na sličan način kao što smo prethodno predložili za nepoznatu emisiju zlatnih multipli za Dioklecijana i Maksimijana.¹¹ Portret Galerija sa zrakastom krunom na kvinaru 10 sasvim je drugačiji u prikazu cezara. Istovremeno zlatno kovanje s naličjem ORIENS koje bi se moglo povezati nije zabilježeno. Još jedan jedinstveni i neobjavljeni ORIENS kvinar 11 vjerojatno je kovan nakon emisije kvinarima 4-6. Klorov nezabilježeni kvinar 11 je sljedeće izdanje s aversom ORIENS AVGG i moglo bi se smjestiti u nešto kasnije razdoblje nakon RIC 171b (RIC 305-306 Grupa II). Istodobni aureusi s ovim reversnim tipom nisu poznati. Kasniji ORIENS kovani novac u Sisciji je kovan za Licinija (aureusi 12, 14 i 15, RIC^{VI} 191, nakon RIC^{VII} 14 i RIC^{VII} 14) te aureusi (RIC 192 i 193 (13)) proizvedeni za Maksimina cezara. Treba naglasiti da je RIC^{VI} 217 isti primjerak kao RIC^{VII} 14, i naveden je u oba volumena. Nakon 308. godine kovanje srodnih ORIENS bronci nije potvrđena.

⁹ Carol H. V. Sutherland, Robert A. G. Carson, Patrick M. Bruun, *The Roman Imperial Coinage*. Volume VII. Constantine and Licinius A.D. 313-337, Spink and Son Ltd. London, 1966.

¹⁰ <https://www.forumancientcoins.com/board/index.php?topic=67088.0>

¹¹ Davor Margetić, *A New Donative Issue of Gold Multiples of Diocletian and Maximian*, *Numismatic Chronicle* 2018, 178, pp. 213-218.

Povijesna, politička i religijska pozadina siscijskog kovanog novca ORIENS s prikazom Sola može se staviti u kontekst komentara danim u RIC-u. U skupini I (294.-1. svibnja 305.) //SIS aureusi se uglavnom povezuju s razdobljem 303.-305. kao dio proslave vicenalijske. ORIENS AVGG (ili AVGVSTOR), poznat za sve osim za Dioklecijana, nov je u koncepciji. Pretpostavljeno je da su dodatne vrste bile potrebne za naglašavanje, a da je to osigurano nastavkom nekih prijašnjih ideja i uvođenjem nekih novih. Za grupu III (studeni 308.- ljeta 311. //SIS) RIC navodi da se elevacija Licinija odražava u tipovima ORIENS AVGG, SALVS AVGG NN, SECVRITAS AVGG i VIRTVS SVGG. Iako je AVGG dan u svim slučajevima, nije poznat nijedan od ovih tipova podijeljen s Galerijem, iako se ORIENS AVGG dijeli s Maksiminom, još uvijek cezaron. Obim kovanja je vjerojatno bio mali (svi su novci rijetki ili vrlo rijetki), a ovaj zlatni novac u cjelini vjerojatno je slavio i Licinijevo uzdizanje za augusta i blisko naknadno ponovno otvaranje siscijske kovnice (oko 308.-309.), dok Maksimin još uvijek s isključivom titulom cezara i Konstantin **očito uopće nisu** zastupljeni. Kasniju grupu IV (ljeto 311.-313. //SIS) Sutherland je vrlo kratko komentirao. Tri iznimno rijetka tipa, MARS AVGVSTORVM za Konstantina i ORIENS AVGVSTORVM i PROFECTIO AVGG za Licinija, upućuju na trenutak kada je Licinije 313. žurno napustio Italiju kako bi dočekao Maksiminovu invaziju na Europu. Zlato ove skupine vjerojatno je kovano za Licinija dok je prolazio na istok kroz Sisciju na putu ususret Maksiminu. Završno izdanje ORIENS tipa opisuje se u RIC VII: Između rata protiv Maksimina Daze i Konstantinovog zauzimanja Siscije postoje dvije, a moguće i tri oznake kovnice na zlatu, odnosno SIS (datum nije siguran), SISC i -/X//SIS. Sisciju je zauzeo Konstantin tijekom prvih dana građanskog rata, a kovanje novca je očito obustavljeno do primirja u ožujku 317.

Kada se Oriens promatra u odnosu na proizvodnju novca drugih kovnica, vidljivo je da je Oriens omiljeni tip za Galerija (u nekoliko kovnica, također u zlatu) koji se borio s Perzijancima (295./299.), ne toliko za herkulijanske vladare. Međutim, istovremeno se može naći i u zapadnim kovnicama poput Lyona. *Smith*¹² daje vrlo detaljan prikaz učestalosti reversnih prikaza na religijskom novcu kovanom između 284. i 306. godine. Zastupljena su četiri glavna božanstva: Jupiter, Herkul, Mars i Sol. Relativna učestalost Sol tipova je sljedeća: Galerije (15 različitih vrsta novca, 20% njegovih izdanja), Konstancije (5 vrsta, 9%), Dioklecijan (11 vrsta, 4,5%) i Maksimijan (5 vrsta, 2%). Očigledna je dominacija na kovanju oba cezara, a Sol se na novcima careva pojavljuje samo sporadično. Daleko najveći broj solnih kovanica izdan je za Galerija. Ovi brojevi i relativna distribucija u dobroj su korelaciji sa siscijanskim novcem navedenim u Tablici 1.

Nekoliko autora proučavalo je simboliku Sola u starorimskoj religiji. *Smith* je komentirao ORIENS kovanice Konstancija i njihovu vjersku pozadinu. Aureus ORIENS AVGG i poluaureus s legendom ORIENS AVGVSTOR s istim reversom također su imali paralelne emisije s istim reversom za Galerija. Nejasno je koja je trebala biti poruka kada se naličje ovih kovanica odnosi na auguste, iako su na aversu prikazani cezari. Unatoč činjenici da su tipovi novca s prikazom Sola i ispisanim varijacijama ORIENS prilično uobičajeni u kasnom trećem stoljeću, vrlo je malo takvih kovanica koje je kovao bilo koji vladar tijekom razdoblja prve i druge tetrarhije.

¹² *Mark D. Smith*, *The religious coinage of Constantius I, Byzantium 2000*, 70(2), pp. 474-490.

Pišući o kultu Sola u kasnom Rimskom Carstvu, *Berrens*¹³ je naveo da se zlatnici sa Solom iz Siscije mogu staviti u kontekst cjelokupne solarne simbolike koja je prepoznatljiva za tetrahiju. Ovi aureusi su kovani u kontekstu proslave vicenalijske za auguste i decenalijske njihovih cezara. Tema je već obrađena u CLARITAS AVGG reversima iz 293. (Treveri, RIC^{V/II} 650-651, 694). No tip Oriens također aludira na ponovnu promjenu vlasti koja se već priprema. Uzdizanje suvladara na rang augusta sada se predstavlja legendom ORIENS, dok je za njihovo postavljanje kao cezara prije izabrano ime CLARITAS. Drugi zlatnici koji su izdavani u cijelom Rimskom Carstvu prikazuju poprsje boga sunca kako bi se naglasili vojni uspjesi Galerija protiv Perzije i na taj način sugerirali pripisivanje ovog boga istočnom cesaru.

Simboliku kovanog novca Oriens analizirao je i *Wienand*.¹⁴ Istok se nazivao *oriens augusti* i *oriens augustorum* s referencom na sukobe s Perzijskim Carstvom na Numerijanovom novcu i kasnije pod tetrahijom, pa čak i pod britanskim uzurpatorom Karauzijem i pod Licinijem. Simbolika Istoka s referencama na Sol invictus i boga sunca, Oriensa, nejasna je u slučaju serija ORIENS AVGVSTI i ORIENS AVGVSTORVM. Unatoč tome što je Konstancije bio povezan s nizom kovanica iz Siscije s reversnom legendom ORIENS AVGG ili ORIENS AVGVSTOR, a titula *oriens imperator* korištena je za Konstantina, *oriens* se ne pojavljuje na Konstantinovim novcima.

Table

- 1) Calico 4858, Coh VII pg. 77, No. 209, Ancien catalogue of France¹⁵
- 2) Nomos 21 (2020), No. 358, 6.18 g, 20 mm, 6 h
- 3) Baranowski (1929), No. 1075, coll. Cuzzi
- 4) Emporium Hamburg 68 (2012), No. 553, 2.10 g, 1/2 aureus (Abschlag in Bronze)
- 5) Leu 7 (2020), No. 1715, 2.56 g, 15 mm, 5 h bronze quinarius
- 6) Pecunem (Gitbud&Naumann) 32 (2015), No. 1715 quinarius = CNG 492 (2021), No. 434, 2.07 g, 15 mm, Æ fraction
- 7) Leu 1 (2017), No. 373, 1.29 g, 15 mm, 6 h, quinarius
- 8) Gorny 165 (2008), No. 2264 = NAC 72 (2013), No. 763 = NAC 114 (2019), No. 1684, 1.55 g, coll. George C. Hopkins, quinarius
- 9) Münzkabinett Staatliche Museen zu Berlin No. 18228410, 1.18 g, 15 mm
- 10) NAC 78 (2014), No. 1145, 1.32 g, quinarius
- 11) CNG 243 (2010), No. 465, 2.42 g, 16 mm, 6h, Æ quinarius, Failmezger¹⁶
- 12) Riv. It. 1910, p. 469, pl. ix, 12, coll. Gneccchi
- 13) Schulman (1930), No. 623, coll. Vierodt

¹³ *Stephan Berrens, Norbert Geske, Sonnenkult und Kaisertum von den Severern zu Constantin I (193-337 n. Chr.)*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2004, pg. 142.

¹⁴ *Johannes Wienand, Der Kaiser als Sieger: Metamorphosen triumphaler Herrschaft unter Constantin I*, Akademie Verlag, Berlin, 2012, pg. 101-102.

¹⁵ *Arthur Evans, Some notes of the Arras hoard: inception of solidus standard on British model in medallions of Constantius Chlorus*, The Numismatic Chronicle, 1930, Fifth Series, Vol. 10, No. 39, pp. 221-274.

¹⁶ *Victor Tory H. Failmezger, Roman Bronze Coins: From Paganism to Christianity 294-364 A.D.*, Ross & Perry, Inc., Washington, 2002.

14) CNG 53 (2000), No. 1730, 5.37 g, coll. Marian A. Sinton

15) RIC VII,14 pl. 12,14, Budapest

Table

1

2

3

4

5

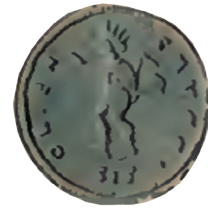
6

7

8

9

10

11

12

13

14

15